

ชุดไทยพระราชานิยม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์อนุชา ทิรคานนท์

สาระสำคัญของมรดกภูมิปัญญา

ชุดไทยพระราชานิยม สำหรับสตรีไทย เป็นแนวปฏิบัติทางสังคม และการตัดเย็บชุดไทยโดยใช้ผ้าไทย พื้นบ้านยังถือเป็นกระบวนการผลิตของช่างฝีมือไทยในทุกภาคของประเทศไทย

ชุดไทยพระราชานิยม เป็นชื่อเรียกเครื่องแต่งกายแบบไทยของสตรี ซึ่งสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ทรงริเริ่มให้มีการศึกษาค้นคว้าเครื่องแต่งกายสตรีไทยสมัยต่าง ๆ และออกแบบเพื่อทรงใช้เป็นฉลองพระองค์ในโอกาสที่โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ ๙ พระราชดำเนินเยือนสหรัฐอเมริกาและประเทศยุโรปอย่างเป็นทางการ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๓ หลังจากนั้นชุดไทยพระราชานิยมทั้ง ๘ แบบ ได้รับความนิยมนำมาเผยแพร่หลาย จนกลายเป็นเครื่องแต่งกายประจำชาติของสตรีไทย มีการพัฒนาต่อมาทั้งรูปแบบและวัสดุ พัฒนาคำว่าเกี่ยวกับ การออกแบบ การตัดเย็บและการออกแบบลวดลายของผ้าในเทคนิคต่าง ๆ ไปทั่วประเทศ ทำให้เกิดการกระตุ้น เศรษฐกิจของชุมชนอย่างกว้างขวาง

ความเป็นมาโดยสังเขป

สตรีไทยในอดีต มีรูปแบบการแต่งกายทั่วไปที่สอดคล้องกับสภาพภูมิอากาศของประเทศไทย ประกอบด้วย ผ้าถุง ๑ ผืน และผ้าห่ม ๑ ผืน จนเรียกรวมว่า “เครื่องนุ่งห่ม” การนุ่งผ้าถุงนั้น มีทั้งการนุ่งโจงกระเบน และนุ่งจีบ สำหรับทั้งบุรุษและสตรีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงต้นรัตนโกสินทร์

ในโอกาสที่เป็นพิธีการ หรือในการต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง ตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เริ่มมีการรับวัฒนธรรมการแต่งกายของต่างชาติเข้ามาผสมผสาน โดยมีการสวมเสื้อคอตั้ง ผ้าหน้าติดกระดุมตลอด โดยที่สตรียังคงห่มสไบ (ผ้าห่มเฉียงบ่า) ทับเสื้ออยู่เสมอ ต่อมาสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสตรีในราชสำนักนิยมสวมเสื้อคอปิดแขนระบายหรือแขนพองตามแนวแฟชั่นสตรีตะวันตก ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้เสด็จพระราชดำเนินเยือนสหรัฐอเมริกาและประเทศยุโรปต่าง ๆ ในกลางปีพ.ศ. ๒๕๐๓ จึงมีพระราชดำริให้นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม และช่างเสื้อผ้าอาภรณ์ ค้นคว้าประวัติเครื่องแต่งกายสตรีไทยสมัยต่าง ๆ และออกแบบตัดเย็บเพื่อทรงใช้เป็นฉลองพระองค์ และเป็นแบบเครื่องแต่งกายของข้าราชการฝ่ายในที่ตามเสด็จ

ฉลองพระองค์ชุดไทยประยุกต์ที่ทรงใช้ในระหว่างเสด็จพระราชดำเนินเยือนต่างประเทศอย่างเป็นทางการ ครั้งนั้น ได้รับการกล่าวขวัญอย่างชื่นชมของชาวต่างประเทศ หลังจากนิวัติพระนคร ปี พ.ศ. ๒๕๐๗ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง จึงมีพระราชวินิจฉัยเลือกแบบชุดไทยประยุกต์ ๘ แบบ เพื่อนำไปจัดแสดงเผยแพร่ต่อสาธารณชนในโอกาสฉลองครบรอบ ๑๐๐ ปี กษัตริย์ราชวงศ์จักรี วันที่ ๑๖ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๗ โดยทรงมีพระราชวินิจฉัยตั้งชื่อชุดไทยประยุกต์ทั้ง ๘ ได้แก่

๑. ชุดไทยเรือนต้น ตั้งชื่อตามเรือนต้น ในพระที่นั่งอัมพรสถาน ใช้ผ้าฝ้ายหรือผ้าไหมมีลายริ้ว ตามขวาง หรือตามยาว หรือใช้ผ้าเกลี้ยงมีเชิงขึ้น ยาวจรดข้อเท้าป้ายหน้า เสื้อใช้ผ้าสีตามริ้วขึ้นหรือเชิงขึ้น จะตัดกับขึ้นหรือ สีเดียวกันก็ได้ เสื้อคนละท่อนกับขึ้น แขนสามส่วน กว้างพอสบาย ผ่าอก กระดุม ๕ เม็ด คอกลมต้นไม่มีขอบตั้ง

๒. ชุดไทยจิตรลดา ตั้งชื่อตามพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน ใช้ผ้าไหมเกลี้ยงมีเชิงหรือทอยกดอกทั้งตัวก็ได้ ตัดแบบเสื้อคนละท่อนกับขึ้น ขึ้นยาวป้ายหน้า เสื้อแขนยาว ผ่าอก คอกลม มีขอบตั้งน้อย ๆ

๓. ชุดไทยอมรินทร์ ตั้งชื่อตามพระที่นั่งอมรินทร์วินิจฉัย ใช้ผ้าไหมยกดอกที่มีทองแกมหรือยกทองทั้งตัว เสื้อคนละท่อนกับขึ้น ไม่มีเข็มขัด

๔. ชุดไทยบรมพิมาน ตั้งชื่อตามพระที่นั่งบรมพิมาน ใช้ผ้ายกไหมหรือยกทองมีเชิง หรือยกทองทั้งตัว ตัดแบบติดกันกับตัวเสื้อ หรือเป็นเสื้อคนละท่อนก็ได้ ขึ้นจีบข้างหน้า มีชายพกยาวจรดข้อเท้า คาดเข็มขัดไทย เสื้อ แขนยาว คอกลมมีขอบตั้ง ผ่าด้านหน้าหรือด้านหลัง สวมเครื่องประดับตามสมควร

๕. ชุดไทยจักรี ตั้งชื่อตามพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ใช้ผ้ายกมีเชิงหรือยกทั้งตัว มีจีบยกข้างหน้า มีชายพก คาดเข็มขัดไทย ท่อนบนเป็นสไบ จะเย็บติดกับขึ้นเป็นท่อนเดียวกัน หรือจะมีสไบหม่ต่างหากก็ได้ เปิดบ่าข้างหนึ่ง ชายสไบคลุมไหล่ทั้งชายด้านหลังยาวพอสมควร

๖. ชุดไทยดุสิต ตั้งชื่อตามพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ใช้ผ้ายกไหมหรือยกทองอย่างแบบไทยอมรินทร์ ไทยบรมพิมานและไทยจักรี ตัวขึ้นยาวมีจีบนางและชายพก คาดเข็มขัดไทย ตัวเสื้อไม่มีแขน คอด้านหน้าและด้านหลังกว้าง ผ่าหลัง ปักเป็นลวดลายด้วยไข่มุก ลูกปัดหรือเลื่อม มีลวดลายสวยงาม

๗. ชุดไทยจักรพรรดิ ตั้งชื่อตามพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ใช้ขึ้นไหมหรือยกทอง เอวจีบ จีบนาง มีชายพก คาดเข็มขัดไทย หม่แพรจีบแบบไทยเป็นชั้นที่หนึ่งก่อน แล้วค่อยใช้สไบปักอย่างสตรีบรรดาศักดิ์สมัยโบราณ หม่ทับแพรจีบอีกชั้นหนึ่ง

๘. ชุดไทยศิวาลัย ตั้งชื่อตามพระที่นั่งศิวาลัย ใช้ขึ้นไหมหรือยกทอง เอวจีบ มีชายพก ตัวเสื้อใช้ผ้าสีเดียวกับขึ้น ตัดแบบแขนยาวคอกลมผ่าหลัง เย็บติดกับผ้าขึ้น คล้ายแบบไทยบรมพิมาน แต่หม่ผ้าปักลายไทยอย่างแบบไทยจักรพรรดิ โดยไม่ต้องมีแพรจีบรองพื้นก่อนสมเด็จพระนางเจ้า ฯ ทรงฉลองพระองค์ชุดไทยแบบต่าง ๆ ในพิธีการ และในยามเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรทั่วทุกภาคอย่างสม่ำเสมอ จึงทำให้สตรีไทยเกิดความนิยมแต่งกายตามพระราชานิยม

ชุดไทยพระราชานิยม ได้กลายเป็นชุดไทยประจำชาติที่เป็นแบบแผน แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของความเป็นไทยและเหมาะสมกับวาระโอกาสต่าง ๆ ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาช้านาน แสดงออกถึงคุณค่างานช่างฝีมือของคนไทยในท้องถิ่น ก่อให้เกิดคุณค่าการแสดงออกของเครื่องแต่งกายในทุกกลุ่มชน และยังเป็นแรงบันดาลใจให้เกิดการสร้างสรรค์ชุดไทยในปัจจุบันและอนาคต